

IRODALOM.

Nemzeti állam és népoktatás. Irta: *Szathmáry György.* Budapest, Lampel R. 1892. IV. és 261 l.

Nem rendszeres mű, hanem cikkek és különböző beszédek gyűjteménye, nagyjából a múlt évtized második feléből, a legrégebb 1872-ből, a legújabb 1890-ből. Egy kötetben való összegyűjtésök a fenn említett cím alatt mind a mellett nem erőltetett dolog, mert a szerző cikkeiből csak azokat válogatta ki, melyek bármily alkalmi jellegűek voltak is, egy és ugyanazon közös eszmének érdekében keletkeztek, melyet a könyvcím jelöl, t. i. közoktatásügyi politikánknak nemzeti irányban fejlesztése érdekében. A céltudatosságot jelölik a 14 cikk címei is, minők: Népiskola és tanítótság állami és nemzeti szempontból. Az ország határvidékeinek társadalmi viszonyai. Helynevek és népfajok. Magyar szempontok. Faji megizmosodás telepítés által stb.

Ugy hisszük, hogy ez a pár sor isteljesen elegendő, hogy e füzeteknek olvasói a mű tartalmának lényege felől tisztában legyenek. A magyarosodás terjesztését, sőt a hazafias érzelmnek vagy újabban kissé tulságosan szemérmes köntösű elnevezés szerint az állami eszmének megszilárdulását már közel két évtized óta jó részben az állami és községi népiskoláktól és az azokkal egybekötött kisdedóvó intézetektől és felsőbb iskoláktól várja kulturpolitikuskaink jelentékeny része; ezen elterjedt modern politikai eszme hatása alatt nőttek nagygyá az Emke, más rokon társadalmi mozgalmak s született meg a kisdedóvás állami szervezése. Még azok a kulturpolitikuskok is, kik Grünwald eszméinek hatása alatt a magyar nemzet suprematiájának megővését és fejlesztését a közigazgatás államosításától várják, s kik ma momentan nagyobb hatalommal rendelkeznek, mint a népiskolák politikai fontosságáért rajongó kulturpolitikuskok, még ezek sem haboznak soha az állami és községi népiskolák politikai missiójának elismerésében, mert hiszen hazánkban, hol a separatistikus nemzetiségi törekvések előszeretettel vonulnak a felekezeti köpeny mögé, az erősen kidomborodott pártküzdelmekben hozzá szokott itéletünk, hogy a társadalmi tényezőket nem saját benső céljuk, hanem politikai jelentőségök szerint mérlegeljük.

Szathmáry álláspontja is ez. Szorosabb értelemben vett pädagogiai kérdést sehol sem tárgyal, meg sem kíséri. Idegen előtte a tanügyi organizmus esetleg idevágó néhány fontos kérdése. Nemcsak ezek a tárgyak. Még az az eredeti közoktatásügyi politikai alapeszme is, mely Eötvös idejében a községi és állami iskolák létesítésénél döntő szempont volt, t. i. az általános művelődés terjesztésére szolgáló eszközök szaporítása az

anyagi akadályokkal szemben, másodrangú tényező szerzőnk előtt, ki, hasonlóan az Eötvös után közoktatásügyünk adminisztrációjában is uralkodóvá vált irányhoz, az állam gyámolítását nem az általános művelődés szükségletei, hanem első sorban a nemzetiségi érdekek szerint óhajtja alkalmaztatni.

Nagyban és egészen nem egyszer olvassuk publicistáink tollából ezeket a követelményeket, s bár elismerjük, hogy szerencsétlen nemzetiségi viszonyaink között az ily eszméknek hangoztatása mindenkor szükséges, szakszerű, pædagogiai szempontból nem helyeznénk különös súlyt Szathmáry könyvére legfelebb csak azon okból, mert szerzője tudvalevőleg a közoktatásügyi miniszteriumban a népoktatásügyi osztály vezetője, s így bizonyos korlátokon belül az itt kifejtett eszméknek közoktatásügyi activ politikánkban is a rendesnél nagyobb jelentőséget kell tulajdonítanunk.

Érdemes azonban a szakférfiak figyelmét is különösen felhívni erre a gyűjteményre azért, mert szerzőnk, nem úgy, mint más publicisták, csak általánosságban küzd eszméjeért, hanem a részletekbe is behatol s alapos statisztikai tanulmányok, igen sok helyen autopsia alapján ad utasításokat. Különösen két dolgozatot ajánlunk mindenkinek figyelmébe. Az egyik «Helynevek és népfajok» czímen a helységnévtár s a népszámlálási (de természetesen csak az 1881-ki) adatok alapján mutatja ki kissé mérés, de nagyjában megbízható hypothesis szerint az egyes nemzetiségek átalakulási és felszívódási processusát a múltban, számokkal mutatva ki a magyar elem viszonyait, s itt-ott mutatkozó assimiláló erejét. Gyakorlatilag fontosabb egy másik tanulmánya: «Az ország határvidékei», melyben számokban mutatja ki azt az általánosságában eléggé ismertényt, hogy határszéli megyéink legnagyobb részében igen kevés a magyar, különösen északon, délkeletén elenyészőleg csekély az az elem, melyet erősíteni és fejleszteni lehet. Nagyön óhajtandó volna, ha ily irányú részletes tanulmányokat minden vidéken tennének, mert kétségtelenül helyesnek kell elismernünk Szathmáry álláspontját, hogy az állami segély első sorban ott szükséges és ott ígér eredményt, a hol a magyarság idegenek között kisebbségben van. Ez a szempont vezeti őt általában fejtegetéseiben mindenütt, s ezért is fordít nagy súlyt az oláhok lakta vidékekre, a hol a magyar faj eloláhosodását, mint hunyadmegyei születésű, már ifjúkorában észlelhette.

Hogy szerzőnk általában véve nem elégszik meg a már-már frázissá vált általános nemzeti kulturpolitikai eszmék hangoztatásával, sőt hogy az iskola mellett más társadalmi tényezők hatását is mérlegeli (bár nem oly erősen hangsúlyozva), legjobban észrevehető jelen gyűjteménynek ama darabjában, a hol a délmagyarországi csángó telepek bajait sorolja fel. Felemlíti itt többek közt a következő hibákat: a magyar elem nem túlnyomó. Más-más fajú és más-más vallású népelem egy község-

ben bár, de elkülönítve lakik. Egy helyen a főúton idegeneknek adtak helyet, a csángóknak oldalt. Nincs állandóan ott lakó közigazgatási tisztviselőjük elég. A konyhakertészetbe nem vezették be eléggé. Legelőjük hasznavehetetlen. Nagy baj, hogy politikusaink, sőt a helyi intéző egyének is alig látogatják őket, holott különösen az írónak kirándulásokat kellene ide tenniök.

De nem részletezzük tovább a gyűjteményt. Ennyiből is láthatják olvasóink, hogy őszinte hazafias érzület mellett komoly tanulmány hozta létre. Méltó, hogy minél többen olvassák.

— 7.

Tudomány és tanítás. Pædagogiai értekezés. Irta: dr. *Káthy József* Székesfehérvár, 1892. Ára 70 kr.

Tudományos pædagogiai irodalmunk olyan szegény, — szegény nemcsak a tudományt fejlesztő termékek dolgában, hanem ismertető, az eddigi tudományos vizsgálatok- és problémákról referáló dolgozatokra nézve is, — hogy nagy örömmel kell fogadnunk minden oly kísérletet, mely a pædagogiai elméletnek ma már Európaszerte lassacskán egységes, biztos mederbe térülő folyamából akár csak egy-két cseppet is hoz ebbe az országos pusztaságba. Ha ily kísérlet nem teremt is mindjárt maga körül zöldelő oazist, annyi bizonyos, hogy termékenyítő hatása mindig van, — s bár csak hoznának egyelőre minél többen cseppeket akár az idegen oceánokból is, hadd áztassák egyelőre azokkal édes hazánk sovány tudományos talaját, majd megtermi idővel ez is eredeti, sajátos gyümölcseit.

Ily komoly törekvésű kísérletnek kell üdvözlőnk a fentcímzett jóra való könyvecskét is. Ez értekezés voltaképen egy a székesfehérvári főreáliskola tanári testülete előtt már régebben tartott felolvasásból ered. Minthogy — szerző előszava szerint — a magyar pædagogiai irodalom még nem annyira gazdag, hogy oly nemű bölcsészeti és neveléstani témák tárgyalását, melyek az öntudatos pædagogiai működést támogatni és fejleszteni hivatvák, feleslegesnek lehetne mondanunk: elhatározta a szerző, hogy előadását kissé kibővíti és önálló füzetben közre bocsátja.

A 80 lapra terjedő értekezés címének megfelelőleg két részre oszlik: az egyik a tudományt, a másik a tanítást tárgyalja, vagy mint a szerző mondja, «az elsőben foglalkozik az okszerű gondolkodás törvényeivel és a tudomány lényegével» és «az ekként lerakott alapra helyezi aztán a második részben tárgyalt pædagogiai kérdéseket». Őszintén szólva, sok mindent és nem mindig a legösszeillőbb dolgokat találtuk az első részben, sok mindent, bár kevésbé tarkán, a második részben, de annak nyomát se láttuk sehol, hogy a második rész, melynek a Herbart-féle